

A GAZDASÁGI VEZETÉS KÉRDÉSEI

*A Tudományos Ismeretterjesztő Társaság
Politikai Szakosztálya
és a Petőfi Kör közös rendezésében
megtartott vita jegyzőkönyve*

1956. szeptember 26.

VITAVEZETŐ: Péter György

ELNÖK: Haász Árpád, Hegedűs B. András

HAÁSZ ÁRPÁD elnök: Kedves elvtársak! A Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Politikai Szakosztálya és a Petőfi Kör közös rendezésében megtartandó vitaestünket megnyitom. A vita tárgya: A gazdasági vezetés kérdései. Ezt a kérdést fogja a vita előtt Péter elvtárs, egyetemünk tanára, a Központi Statisztikai Hivatal vezetője exponálni.

PÉTER GYÖRGY: Tisztelt hallgatóság! Kedves elvtársak! Mai vitánk címe, mint Haász elvtárs is említette, a gazdasági vezetés kérdései. Legelőször is tehát tisztáznunk kellene, hogy melyek azok a bizonyos kérdések, amelyekről itt vitatkozni fogunk, mert hiszen ez alatt a cím alatt sok mindent lehet érteni. Be kell hogy valljam, hogy amikor a Kossuth Klub és a DISZ Petőfi Körének vezetőitől, illetve arra illetékes dolgozóitól azt a megbízást kaptam, hogy ezt a vitát vezessem, illetve bevezessem, ezt – lehet, hogy egy kicsit szabadon – úgy értelmeztem, hogy ezen a vitán gazdasági mechanizmusunk alapvető kérdéseiről lesz szó, a bürokráciáról, a túlzott centralizmusról, a vállalatok önállóságának kérdéseiről, arról, hogyan lehet a vállalatoknál az egyéni és osztálytársadalmi érdekeket összeegyeztetni, valamint ezzel kapcsolatban az értéktörvény kihasználásáról, illetőleg tudatos alkalmazásáról, vagyis azokról a kérdésekről, ame-

lyekkel úgy a magyar, mint a külföldi marxista történészek és nem utolsósorban én magam is évek óta foglalkozom, illetve foglalkozunk. A fenti címet, „a gazdasági vezetés kérdéseiről” és a kapott megbízatást én, ha megengedik, most is így értelmezem. Vagyis úgy, hogy a lefolytatandó vita az előre említett kérdéseket fogja érinteni és talán nem utolsósorban olyan elgondolásokat és javaslatokat, melyeket különböző helyeken én magam fejtettem ki. Néhány héttel ezelőtt a Közgazdasági és Jogi Kiadó kiadásában egy gyűjteményes kis füzet jelent meg. Címe: *A gazdaságosság és jövedelmezőség jelentősége a tervgazdálkodásban*. A különböző helyeken megjelent anyagokat foglalja össze, újat nem ad. Az előszót Nagy Tamás írta. A füzet tartalmazza „Az irányítás módszereiről általában” című cikkemet, amely 1954 nyarán jelent meg a *Társadalmi Szemlében*, az első cikkemet, amely 1954 decemberében jelent meg a *Közgazdasági Szemlében*, az ez év tavaszán vagy kora nyarán szervezett tudományos ankét anyagát, és végül a *Közgazdasági Szemle* idei júniusi, illetve július–augusztusi számában megjelent cikkemet. Ismétlem, én ezt az anyagot tekintem, ha megengedik, úgy, mint a vita tárgyát vagy alapját.

Előrebocsátom, hogy nem kívánom a bevezető vitaindító előadás során ezeknek a cikkeknek tartalmát ismertetni. Úgy gondolom, ez nem volna helyes, rendkívül hosszadalmas és fárasztó lenne, különösen azok részére – és felteszem, hogy ilyenek a hallgatóság között talán nem kevesen vannak –, akik ezeket vagy a hasonló tárgyú cikkeket, illetve ezeknek tartalmát ismerik. Ha azonban megengedik, megpróbálom egészen röviden a dolgok – hogy úgy mondjam – történeti fejlődését vázolni.

Hogyan kezdődött a dolog? A Statisztikai Hivatalban négy évvel ezelőtt kezdtünk foglalkozni a gazdasági mechanizmus kérdésével. Itt nemcsak rólam, a hivatal vezetőjéről, hanem számos szakértő dolgozójáról van szó. A tudomásunkra jutott adatok és tények azt mutatták, hogy ezzel a gazdasági mechanizmussal valami baj van. Előrebocsátom közbevetőleg, hogy a bajok és a hibák feltárása, legalábbis részemről, korántsem jelenti az elmúlt 10-12 évben elért eredmények lebecsülését. Kétségtelen, hogy a jelenlegi mechanizmusra támaszkodva eredményeket és nem kis eredményeket értünk el. Amennyiben a következőkben inkább hibákról lesz szó, ez azért történik, mert az a szándék fűtött bennünket, hogy a hibákat kijavítsuk, vagy azok kijavításához segítséget adjunk, és hogy ami jó, az még jobb legyen, és ami rossz, azt lehetőleg kijavítsuk. Nekünk a tények alapján az volt az észrevételünk, hogy itt bizonyos, fékező és torzító tendenciák jelentkeznek. Ugyanis azt kellett észrevennünk az iparvállalatok működésének vizsgálatával kapcsolatban, hogy bizonyos, teljesen spontánnak, teljesen anarchikusnak nevezhető jelenségek kezdenek fellépni, hogy úgy mondjam: lábra kapott a fejtelenség. Egyes iparvállalatok olyanféle gyártmányokat – tisztesség ne essék szólván – termeltek, amely gyártmányokra abban az időben

vagy abban a mennyiségben, abban a minőségben, választékban senkinek az égvilágon semmiféle szüksége nem volt. Ez valósággal megijesztett, megdöbentett bennünket, nem akartunk hinni a szemünknek. Négy évvel ezelőtt hosszas vizsgálódásba bocsátkoztunk, hogy mi történik itt tulajdonképpen. A vizsgálatok eredménye az akkori idők szokásainak megfelelően egy ilyen bizalmas titkos statisztikai jelentésben látott napvilágot, amelynek az a szerény címe volt, hogy felesleges termékek gyártása. Nem akarom azt a jelentést ismertetni, itt lényegében egy csomó példát hoztunk fel, hogy a vállalatok olyan dolgokat is gyártanak, amire nincs szükség, pusztán azért, hogy a tervet teljesítsék. A jelentés leszögezi, hogy ezek a termékek nem alkalmasak sem az adott fogyasztási, sem az adott termelési szükségletek kielégítésére. Azóta szállóigévé vált az a példa, hogy a szentgotthárdi kasza- és kovácművek 7924 darab vívópengét termelt. (*Derültség.*) Összesen nincs ennyi vívó és még hozzá kell tenni, mint megállapítottuk, hogy a vívópengék a világon semmire nem voltak alkalmasak, vívásra sem. (*Derültség.*) 1954 márciusában egészen halvány célzást tettünk arra, mi magunk is csak halványan éreztük és gondoltuk, hogy mit lehetne tenni, amennyiben azt írtuk, hogy a csak tervteljesítésért történő termelést nem akadályozza sem a jelenlegi pénzügyi szabályokat, sem a hitel-, sem az egyes vállalatok közötti vitás kérdéseket eldöntő joggyakorlat, szükséges volna az ellenőrzési, a pénzügyi és hitelrendszernek olyan megszervezése, ami a hibákat feltétlenül és automatikusan jelzi. Természetesen ennek a jelentésnek kiadásával a dolog még nem változott meg egyik napról a másikra. Viták voltak, szűk körben elhangzott vélemények arról, hogy: Istenem, ez a legjobb családban is előfordul, a kapitalista termelésben is előfordul, hogy termelnek olyant, amiről kisül, hogy nincs szükség rá, meg kell semmisíteni, de én magam és munkatársaim jó része ezeket a magyarázatokat nem fogadta el, mert azért mégis különbség van. Mi azt mondjuk, hogy a szocializmusban a termelés célja a szükségletek kielégítése, a kapitalizmusban nem az, meg azután ha a kapitalizmusban egy vállalatnak eszébe jut és olyasmit gyárt, amiről a piacon kiderül, hogy nincs szükség rá, akkor a kapitalista megbukik vagy ráfizet. A mi rendszerünk olyan volt, mint ahogy akkor kimutattuk, hogy jutalmat, prémiumot is kaphat az, aki felesleges termékeket gyárt. Továbbmentünk a kutatásban és 1954. februárban kiadtunk egy hosszú című jelentést: „A termelési tervek kizárólag globális teljesítésére irányuló törekvésekből eredő hiányosságok az iparban.”¹ (*Derültség.*) Itt már egy kicsit átfogóbban sikerül a kérdésre felhívni a figyelmet, amennyiben azt fejtegettük és példákkal, adatokkal igyekeztünk ezt alátámasztani, hogy ennek a bizonyos globális tervtel-

¹ Az idézett jelentések csak a forradalom után jelentek meg: *Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához, 1949–1955.* Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 1957.

jesítésre irányuló törekvésnek többféle káros, hátrányos következménye van, egyrészt nem mindig azt termelnek, amire szükség van, másrészt a minőség nem megfelelő, a választék nem megfelelő, az önköltség sem alakult megfelelően. Azt írtuk: „A minisztertanács hozott ugyan különféle határozatokat, amelyek elrendelték az önköltség csökkentését, a minőség javítását, a karbantartások fokozott gondossággal való ellátását és a legtöbb esetben feltárták a minisztertanács határozatait azokat a módszereket is, amelyek révén a határozatokat teljesíteni lehetett volna. Ezeket a határozatokat azonban nem hajtották végre, a végrehajtásukban a vállalatok vezető dolgozóit nem tették eléggé érdekeltté. A termelési tervek globális teljesítésére irányuló törekvéshez jelentős mértékben hozzájárult, hogy a vállalatok vezetői, dolgozói anyagilag majdnem kizárólag a termelési terv mennyiségi teljesítésében érdekeltek² és így tovább. Amikor ezeket az adatokat összeszedtük, az én fejemben és a Statisztikai Hivatal vezetőinek, szakértőinek fejében körülbelül kialakultak azok a gondolatok, amelyeket a *Közgazdasági Szemle* decemberi számában közölt cikk tartalmazott.

Igen nagy eseményt jelentett a dolog történeti fejlődése szempontjából pártunk III. kongresszusa.³ Magam a kongresszus tagja voltam és eltelve ezektől a gondolatoktól, valahogy úgy tűnt fel nekem, hogy a kongresszusi határozatok, felszólalások mintegy telítve vannak azokkal a kérdésekkel, amelyek felmerültek, amelyeket mi is felvetettünk és amelyek élő, eleven kérdései voltak a gazdasági vezetésnek. Csak egészen röviden néhány kiragadott idézetet: „Népgazdaságunkban a dolgozók közvetlen anyagi érdekelttségét még nem tudtuk fejlődésünk emelőjévé tenni. Előfordul, hogy a munkás gyakran többet keres, ha nagy mennyiségű selejtet gyárt, mint ha kevesebb, de kitűnő minőségű árut termel. Az igazgató, sőt az üzem egész prémiumban részesült személyzete gyakran jobban jár, ha a vállalat túlteljesíti tervét olyan áruból, amelyre a népgazdaságnak nincs szüksége, mint ha valamivel kisebb termelést tud csak elérni a népgazdaság számára fontos vagy nélkülözhetetlen cikkekből.”⁴ Rendkívül fontos megállapítások, amelyek a kongresszusi határozat része. Vagy: „Kétségtelen, hogy a népgazdasági tervezés jelenleg is gazdasági és államépítő munkánk egyik leggyengébb területe. A gazdaságpolitika terén elkövetett hibáink gyökerei a tervezési munka hiányosságaira nyúlnak vissza. Tervezésünk nem nyugszik eléggé tudományos alapon, nem elég reális, nem tudja felmérni és

² I. m. 126. o.

³ Vö. *A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve, 1954. május 24–30.* Bp., Szikra, 1954.

⁴ Rákosi Mátyás előadói beszéde. I. m. 52. o.

összefogni fejlődésünk valamennyi tekintetbe jövő tényezőjét. Tervezőmunkánk lényeges javítása nélkül nincs biztosítékunk arra, hogy egész gazdasági vezetőségünk megjavuljon. A Tervhivatal munkájának elsősorban a lényeges összefüggésekre, az arányok helyes kialakítására, lehetőségeink és szükségleteink pontos felmérésére kell irányulnia, nagy súlyt kell helyeznie a gazdaságosságra, különösen beruházásainknál.”⁵ Egy másik felszólaló, Hidas elvtárs⁶ felszólalásából néhány mondat: „Népgazdasági tervezésünk megjavítását gátolja az a körülmény, hogy az Országos Tervhivatal a tervek legfontosabb összefüggéseinek és mutatóinak alapos, körültekintő kidolgozása helyett minden, a legapróbb részletre is kiterjedő tervezést vezetett be”. Kifejti Hidas elvtárs felszólalásában, hogy szerinte arra van szükség, hogy a Tervhivatal a népgazdasági tervek döntő összefüggéseit és arányait dolgozza fel. Gerő elvtárs⁷ felszólalásában azt mondta, „kívánatos, hogy üzemünk igazgatói valóban igazgatók legyenek, az üzem egy személyben felelős vezetői, mert jelenleg az a helyzet, hogy van nekünk sok nagyon kiváló igazgatónk, de az igazgatók kezét ezerféleképpen megkötöttük és ezzel erősen fékezzük a helyi kezdeményezést, a helyi lehetőségek fokozott kihasználását az önköltség csökkentése, a gazdaságosabb termelés érdekében. Olyan helyzetet kell teremteni, amikor az üzem, a vállalat igazgatója számára az állam, a minisztérium, a felsőbb szerv megszab néhány alapvető feltételt, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell, de amelyeken túl az üzemben, a vállalatnál az igazgatónak szabad keze van... Eddigi prémiumrendszerünk egyenesen ösztönöz arra, hogy minél több és értékesebb anyagot használjanak fel a termelésben, mert bár ez népgazdaságilag káros, de növeli a termelési értéket.” A kongresszus anyagából az ilyen és hasonló idézetek felolvasását órákon át lehetne folytatni.

Természetesen az, hogy pártunk kongresszusa a gazdasági mechanizmus, a gazdasági tervezés, vezetés, irányítás kérdését ennyire élesen vetette fel, buzdított és serkentett bennünket, engem és másokat is. Közvetlenül a kongresszus után jelent meg Balázsy Sándor elvtárs cikke a *Többtermelésben*,⁸ amelyben a gazdasági mechanizmus hibáit feszegette és ez év nyarán készült el az én cikkemnek egy nyers vázlata, amelyet az elvtársak, barátok körében megvitattunk, és amelyet végül is a *Közgazdasági Szemle* szerkesztőbizottsága megvitattott egy kibővített

⁵ Uo. 63–64. o.

⁶ Hidas István (1918–), 1954-ben az MDP Politikai Bizottságának tagja, nehézipari miniszter. Felszólalását lásd: i. m. 214. o.

⁷ Gerő Ernő (1898–1980), 1954-ben a Politikai Bizottság tagja, a minisztertanács első elnökhelyettese. Felszólalását lásd: i. m. 247. o.

⁸ Balázsy Sándor: Javítsuk meg tervezési módszereinket, *Többtermelés*, 1954. nov., 1955. máj.

szerkesztőbizottsági vita keretén belül, ahol a hozzászólók – meg kell mondanom – sorra és kivétel nélkül úgy foglaltak állást, hogy az abban lefektetett gondolatok, elgondolások, javaslatok minden kritikán aluliak, és jobb volna, ha a *Közgazdasági Szemle* ilyen cikkeket nem közölné. Én köszönettel tartozom Nagy Tamás elvtársnak, aki megmentette a helyzetet, amennyiben a vitában szót kért és az elhangzott ellenérveket sorra megcáfolta és javasolta, hogy a cikk vitacikként jelenjék meg, ami meg is történt. Hozzáteszem azt is, hogy a cikk első fogalmazásában a Statisztikai Hivatalban dolgozó munkatársaink, elsősorban⁹ Zala elvtársnő és nem utolsósorban Nagy Tamás elvtárs felhívták a figyelmemet néhány nyers, pontatlan vagy hibás fogalmazásra vagy nemcsak fogalmazásra. Javaslatokat némi ellenállás után kénytelen voltam elfogadni, és az ő észrevételük alapján a cikket átírni. Az egyik cikk a *Társadalmi Szemlében*, a másik a *Közgazdasági Szemlében* jelent meg. Megjegyzem ezzel kapcsolatban, hogy nem óhajtom azt a látszatot kelteni, mintha nekem itt valami óriási érdemem lett volna. Úgy látom, arról van szó, hogy olyan kérdéshez nyúltam hozzá, amelyet az élet vetett fel és amihez rajtam kívül ugyanabban az időben magyar és külföldi közgazdászok szintén hozzányúltak, mert az élet ezt megkövetelte, ez elkerülhetetlen szükségesség lett.

1955 valahogy látszólag a pangás éve volt. Sorban jelentek meg az én cikkemnek is, Balázs elvtárs cikkének is igen éles kritikái és cáfolatai, de az volt a helyzet, hogy minél jobban cáfolták, annál jobban terjedtek ezek a gondolatok a közgazdászok közötti beszélgetések révén, viták révén, a legkülönbözőbb módokon. 1955. július 10-én jelent meg a *Szabad Népb*en egy harcos cikk,¹⁰ amely lényegében azt tartalmazta, hogy aki egyáltalán ilyen kérdéseket felvet, már letér a szocializmus útjáról, mert a Szovjetunió felbecsülhetetlen segítségével viszonylag rövid idő alatt sikerült kialakítani a szocialista bér-árrendszer tervezési metódusát, ezek a szervezeti formák lényegében megfelelnek a szocialista gazdálkodás alapvető követelményeinek és eredményeinek elérésében stb. eddig is szerepük volt. Elmondja, hogy egyesek eltúlozzák a hibákat és meg akarják szüntetni a szocializmust. (*Derültség.*) „A gazdasági szervezeti formák hibáinak eltúlzói leplezték nehézségeink igazi okait. A hibás nézeteknek a szakfolyóiratok, mint a *Pénzügyi Szemle*, a *Számvitel*, a *Belkereskedelem*, a *Többtermelés*, sőt még a *Társadalmi Szemle* és egy-két alkalommal a *Szabad Népb* is nyilvánosságot adott, így ezek a vélemények széles körben elterjedtek és egyébként jó szándékú és becsületes, a népi demokráciához hű szakembereket is megtévesztett és

⁹ Zala Júlia közgazdász, akkor a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese

¹⁰ Csatár György: Néhány megjegyzés az úgynevezett „gazdasági mechanizmusok”-ról szóló bírálatokhoz, *Szabad Népb*, 1956. júl. 10.

hatásuk még ma sem múlt el nyomtalanul.” (*Derültség.*) Ez volt az események mélypontja. (*Közbeszólás: Ki írta?*) A tiszta lap politikáját folytatjuk és semmi szükség sincs arra, hogy kipécézzük azt a szerzőt, akivel azóta beszéltem és megbánta vagy rég megbánta ezt.¹¹ (*Derültség.*)

Az 1956-os év is nagyjában e cikk és a *Közgazdasági Szemlében* megjelent három vitacikk jegyében múlt el, de a felszínen és látszólag, mert mint az előbb említettem, azért a dolgok fejlődtek, 1955 második felében már tudomásomra jutott, hogy a szovjet, lengyel, német és egyéb közgazdászok hasonló kérdéseket vetettek fel más megvilágításban, más szempontokból. Nyilvánvaló volt, hogy a *Társadalmi Szemlében* felmerült kérdések nem Péternek vagy Pálnak a szüleményei, (*Derültség.*) hanem nemzetközileg megérett kérdések, amelyeket a Szovjetunióban Liberman, Lengyelországban Brus, Minc stb., Németországban egy sor közgazdász hasonló megvilágításban a legváltozatosabb formában vetett fel. Ennek a kis füzetnek előszavában¹² sorolja fel Nagy Tamás elvtárs Liberman cikkét a *Voproszi Ekonomikiben*, Brus két cikkét és más cikkeket, de azóta a cikkek száma szaporodott, úgyhogy igen hosszú listát lehetne felsorolni arról, hogy milyen cikkeket írtak akár magyar, akár külföldi közgazdászok. Természetesen a félreértések elkerülése végett hozzáteszem, nem azért, mert a magyar cikkeket olvasták, hanem ezek a kérdések másutt is felmerültek. A magyar olvasók számára hozzáférhetővé vált a *Társadalmi Szemle* májusi számában Brus elvtárs cikke, és a teljesség kedvéért ezzel mindig el szoktam dicsekedni, az én első cikkemet hozta a varsói közgazdasági szemle, az *Ekonomista*.

Ugyancsak a teljesség kedvéért kötelességem megemlíteni, hogy ez évben folytatásban megjelent cikkemnek ugyanaz volt a története, mint a két évvel ezelőtti első cikkemnek. Zala elvtársnő, Nagy Tamás elvtárs és mások is felhívták a figyelmemet arra, hogy az első fogalmazvány pontatlan, bizonyos dolgokra csak utal, bizonyos gondolatokat csak nyersen fejt ki, vagy nem helyesen. Hosszabb-rövidebb vita után kénytelen voltam a bírálatot elfogadni és abban az értelemben, ahogy az elvtársak egyöntetűen javasolták, a cikket átírni. Itt egy kicsit összekevertem a sorrendet, de mindegy. (*Derültség.*)

1956-ban, tehát ez évben csodálatosan sok történt, teljesen megfordult a dolog. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy ez a nagy fordulat nem a XX. kongresszussal kezdődött, hanem ennek legkülönbözőbb látható jelei, szimptomái voltak. Elsősorban meg kell említenem Friss elvtárs cikkét, amely már 1955-ben jelent meg, továbbá a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Akadémiáján elmondott beszédét,

¹¹ Csatár György írta a cikket

¹² Péter György: *A gazdaságosság és a jövedelmezőség jelentősége a tervezkedésben*, Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1956. 5. o.

amely broszúra formájában a Szikra kiadásában megjelent. Világosan és félreérthetetlenül leszögezte „A személyes érdekeltség kérdése a szocializmus építésében” c. előadásában, hogy a *Közgazdasági Szemlében* megjelent, többször idézett cikkel lényegében egyetért. De nemcsak ez történt, hanem ezzel egyidejűleg elkezdődött valami mozgás a gazdasági vezetők körében, a vállalati igazgatók, vállalati főkönyvelők, mérnökök és minisztériumi vezetők körében. Magyarán mondva elkezdődtek ezek a bizonyos kísérletek, próbálkozások vagy azoknak előkészítése. A kísérleteket és próbálkozásokat a pénzügyminisztérium, a tervhivatal, a minisztertanács támogatta és ezekkel a kísérletekkel, különböző cikkekkel és vitákkal kapcsolatban a sajtó magatartása igen lényegesen megváltozott.

Engedjék meg, hogy néhány szót mondjak ezekről a bizonyos kísérletekről, amelyek szimbóluma a Duna Cipőgyár. Úgy tudom, ötven vagy annál is több kísérlet folyik a népgazdaság különböző területein. A magam részéről minden ilyenféle kísérletezést helyesnek és szükségesnek vélek, ugyanakkor az a véleményem, hogy ezeket a kísérleteket bizonyos fenntartással kell fogadni, bizonyos aggodalommal. Nekem ez a véleményem és kérdéses, hogy mire vonatkoznak ezek a kísérletek. Nem tudom, hogy az ötven vagy annál is több üzemben hogyan mennek ezek a kísérletek, de attól félek, hogy bizonyító erejük kevés. Ha a kísérlet nagyon szépen beválik, akkor bárki mondhatja azt, hogy itt persze valami meglegházi, üvegházi tenyészettről van szó és ennél fogva bizonyító ereje nincs. Ha a kísérlet balul üt ki, akkor alkalmas arra, hogy kompromittáljon egy szerintem helyes gondolatot, vagy legalábbis összezavarjon. Ezenkívül az a véleményem vagy aggodalmam, lehet, hogy nincs igazam, hogy az egész nincs összefogva, koordinálva és ilyen értelemben nem tudom, hogy a kísérlet elnevezés helytálló-e. Úgy értem ezt, hogy ha egy fizikus vagy egy kémikus elgondol valamit és hozzáfog, hogy a laboratóriumban az elgondolásának helyességére vonatkozó kísérleteket végezzen, akkor kiosztja a szerepet munkatársai között, hogy hol mi történjék. Tervszerűen kell irányítani a kísérleteket, hogy az előre elgondolt vagy sejtett összefüggés igazolható vagy megcáfolható legyen. A kísérletek nagy része azonban, amennyire én látom, kiragadja ebből az egész kérdéskomplexumból, amelyről a magyar és a külföldi cikkekben szó van, azt, hogy a nyereség vagy a nyereség túlteljesítése arányában kell premizálni a vállalat dolgozóit és vezetőit, s minél nagyobb nyereségben kell érdekeltté tenni. Ami engem illet, elgondolásomnak nem ez a lényege. Hadd említsem meg, hogy néhány nappal ezelőtt Kornai elvtárs kandidátusi disszertáció vitája során¹³ is szóba került és amit véleményem szerint munkájában nagyon plasztikusan és ügyesen kifejtett, az,

¹³ 1956. szeptember 24-én a Közgazdaság-tudományi Egyetem nagytermében vitatták meg A túlzott centralizmus és az anyagi érdekeltség című kandidátusi disszertációt több száz résztvevő jelenlétében.

hogy törekedni kell arra, hogy az adminisztratív kapcsolatokat gazdasági kapcsolatokkal helyettesítsük. Jelenleg ugyanis főleg adminisztratív, mondhatnánk, hatalmi kapcsolatok állnak fenn a vállalatok és a központi szervek között, a vállalatok és a minisztérium, a minisztertanács és a tervhivatal között, parancsok, utasítások jönnek és nagymértékben lehetetlenné tettük vagy megszakítottuk a vállalatok közötti gazdasági kapcsolatokat, tehát az adás-vétel, szerződés, megrendelések stb. kapcsolatát. Elgondolásomnak az a lényege, hogy a vállalatok közötti kapcsolatokra nagymértékben támaszkodni kell és nem tudom, hogy azok a bizonyos kísérletek kihozzák-e ezt, mert mindig csak egy vállalatról olvasok.

Ezenkívül az a véleményem, nem lehet szó arról, hogy ezt a hazánkban és más országokban felmerült elgondolást úgy valósítsuk meg, hogy először a Duna Cipőgyárban, azután a bőriparban és így lépésről lépésre ilyen foltokkal rakjuk tele a térképet, míg az egész egy nagy foltta összeolvad. Véleményem szerint valahol egy ugrásnak, mégpedig egy igen gondosan, hosszú hónapok munkájával előkészített ugrásnak, változásnak kell bekövetkeznie. Gondolok az olyasféle haditervre, mint ahogy a stabilizációt¹⁴ csináltuk, vagy a december elsejei határozatot¹⁵, függetlenül attól, hogy kinek mi a véleménye.

Elhoztam magammal egy paksamétát annak bizonyításául, hogy a sajtó milyen nagy mértékben változtatta meg a magatartását. Nem hiszem, hogy érdemes volna hosszasan ismertetni ezeket a cikkeket, de talán úgy átlapozom. Például a Duna Cipőgyárat a sajtó és köztük a napilapok, a *Szabad Nép* olyan mértékben népszerűsítette,¹⁶ hogy az feltétlenül felkeltette más vállalatok vezetőinek és dolgozóinak érdeklődését. Például ez év májusában a *Szabad Nép*-vezércikk¹⁷ szentel az itt szóban forgó kérdéseknek, amelyben például azt írta, hogy a bürokráciának, az egymást keresztező intézkedéseknek bőséges forrása az a tervezési rendszer, amely éveken át kialakult nálunk és hivatkozik a Duna Cipőgyárra.

¹⁴ A forint 1946. évi megteremtéséről, a világháború utáni infláció felszámolásáról van szó.

¹⁵ Helyesen valószínűleg az MDP KV 1955. nov. 9–12-i ülésére utal, amelyen az ipari termelés megjavításának és műszaki színvonalának emelésének feladatairól hoztak határozatot, vö. *Szabad Nép*, 1955. nov. 13.

¹⁶ Salamon Pál: Önállóan tervez és gazdálkodik a Duna Cipőgyár. Egy érdekes kísérlet tanulságai. *Szabad Nép*, 1956. máj. 25. 2. o.

¹⁷ Valószínű tévedés vagy elhallás és a *Szabad Nép* Újult erővel! c. 1956. júl. 8-i vezércikkére utal.

„Új utakon a közgazdaság-tudomány” címmel jelent meg egy aláírt cikk,¹⁸ amely a *Közgazdasági Szemle* júniusi számát ismertette, különösen kiemelve Nagy Tamás, Erdős Péter elvtársak cikkét¹⁹ és azokat „bátor dolog” meg ilyesféle jelzőkkel méltatta az én akkor megjelent cikkemet is. „Bátor kezdeményezés” címen vezércikk jelent meg a *Szabad Népb*en,²⁰ amely azt mondja, hogy itt a tervezés bajairól van szó, elmondja, hogy az RM Csőgyár, a Ganz Vagongyár, a Dunakeszi Vagongyár stb. már javaslatokat dolgoztak ki, hogy másképp legyen náluk. Ezek a javaslatok – mondja a vezércikk – sokban eltérőek, azonban egyben egyetértenek, hogy a kötöttségeket csökkenteni kell, a népgazdasági érdekek és a vállalati dolgozók személyes érdekelttségének összehangolására van szükség és ezért – mondja a *Szabad Népb* vezércikke – a jövedelmezőség jelentőségének fokozására van szükség, az árrendszer megváltoztatására és így tovább.

A *Szabad Népb* „A kormány intézkedései – fejlődésünk útjelzői” címmel²¹ megemlíti a Duna Cipőgyárat, mint követendő példát. A „Hóvégi hajrá” c. cikk²² nem egészen ide tartozik, ebben az ismert cikkben a Közgazdaság-tudományi Intézet munkatársa, Bródy András azt fejt ki, hogy a hétvégi hajrá nem az emberek jó vagy rossz tulajdonságaiban, hanem a gazdasági mechanizmus kényszerítő erejében keresendő. „Új tervezési és irányítási módszer tapasztalatai a gazdaságban” a *Magyar Nemzet* cikke. Nemrég jelent meg Gáspár Sándor elvtárs beszéde, amelyben azt mondta, hogy a munka eredményességét és a mennyiségi tervteljesítést a vállalat jövedelmezősége alapján kell nézni.²³ Szóval az embernek az a benyomása, hogy ez körülbelül behatolt a tömegekbe, közkeletűvé vált. Tíz nappal ezelőtt jelent meg a *Szabad Népb*nek egy cikke, amely ugyanezeket a kérdéseket tartalmazza nem az iparral, hanem a mezőgazdasággal kapcsolatban. Hadd említsem meg Erdős Péter elvtárs cikkét a *Szabad Népb*en, ahol például azt fejt ki, hogy teljesen félreismeri a szocializmus természetét, aki azt hiszi, hogy nálunk nem hathatnak és nem hatnak gazdasági mechanizmusok és automatizmusok, ellenkezőleg, a mi társadalmunknak éppúgy módja van a gazdasági

¹⁸ Földes István: Új utakon a közgazdaság-tudomány. A *Közgazdasági Szemle* júniusi számáról, *Szabad Népb*, 1956. jún. 20. 4. o.

¹⁹ Erdős Péter: A népgazdaság központi irányítása és a gazdasági mechanizmusok, *Szabad Népb*, 1956. szept. 19. 2–3. o.

²⁰ 1956. júl. 11. A szerkesztőségi vezércikk a Duna Cipőgyárban végzett kísérletre is utal.

²¹ 1956. júl. 13. Szerkesztőségi vezércikk.

²² Bródy András: A hó végi hajrá okai, *Szabad Népb*, 1956. júl. 22., A hó végi hajrá és gazdasági mechanizmusunk, *Közgazdasági Szemle*, 1956. 7–8.

²³ Gáspár Sándor, a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke a SZOT IX. teljes ülésén tartott beszámolójára utal, vö. *Szabad Népb*, 1956. szept. 11.

mechanizmusok és automatizmusok felhasználására, mint a kapitalizmusban. Gondolom, hogy ezeket a cikkeket Önök ismerik. A mai napon jelent meg a *Szabad Nép* vezércikkében²⁴ egy ilyen méltatás a mezőgazdasági tervezés egyszerűsítéséről, ezek lényegében ugyanazon vagy hasonló kérdések a mezőgazdaság vonalán, mint amilyenekről itt szó van az iparban és ma van egy ilyen feltétlenül pozitív hangú ismertetés Kornai János disszertációjának vitájáról.²⁵ A sajtószemle nem teljes, még felsorolhatnám a *Bér és Norma, Többtermelés* stb. lapokat. Jelenleg igazán bátran elmondhatjuk tehát, hogy egy év alatt, illetve az elmúlt 8-9 hónap alatt lényegesen megváltozott a sajtó hangja, kísérletek folynak.

Kérdés azonban, hogy a jelenlegi helyzettel meg lehetünk-e elégedve. Úgy gondolom, nem lehetünk megelégedve, és bizonyos tennivalók még hátravannak. Tegnap olvastam egy jelentést arról, hogy milyen racionalizálási javaslatokat készítettek az egyes ipari minisztériumok, és meg kell mondani, hogy ez az összefoglaló jelentés egy bizonyos káoszt, zűrzavart tükrözött. Annak veszélyét látom fennforogni, hogy a különböző vállalatoknál és minisztériumokban nem kellő hozzáértéssel fognak bizonyos dolgok megvalósításához, nem veszik tekintetbe a szükséges előfeltételeket. Megvan a veszélye annak, hogy nincs meg a megfelelő koordináció, összefogás, itt valahogy a dolgok elméleti és gyakorlati irányítása kisiklik a párt és a kormány kezéből. Szerintem feltétlenül szükség volna arra, és szükség lett volna már korábban is, és meg lett volna ennek a lehetősége, hogy a magyar vezető közgazdászok ezekkel a kérdésekkel módszeresebben foglalkozzanak. Gondolok először arra, hogy az árnyalati vagy fontos dolgokban meglévő nézeteltérések körül semmiféle sajtóvita, a *Közgazdasági Szemlében* folytatott vita nem alakult ki. Másodszor még odáig sem jutottunk el, hogy azok, akik többé-kevésbé vagy nagyjából, de nem minden részletében ezzel az irányzattal egyetértünk, szervezett vitában vettünk volna részt, hogy legalább az derüljön ki, hogy ki mivel ért és nem ért egyet, kinek mire milyen érvek állnak a rendelkezésére. Konkrétan azt gondolom, hogy egy 10-20 főből álló testületnek kellett volna heteken-hónapokon át már rég elkezdeni vitatkozni. Azt gondolom, hogy ez az elmélet tisztázását előbbre segítette, előbbre vitte volna és miután ez nem történt meg, bizonyos aggályaim vannak a gyakorlattal kapcsolatban is. Nem egészen világos előttem, hogy azok a vezető magyar közgazdászok, akik erre illetékesek lettek volna, miért nem kezdeményeztek és miért nem szerveztek ilyen vitákat, miért nem ragadtak tollat, papírt, ceruzát, miért nem publikálták a nyilvánosság előtt nyomtatásban a saját észrevételeiket, elgondolásaikat. Azt

²⁴ Fontos lépés a mezőgazdasági tervezés egyszerűsítése felé, *Szabad Nép*, 1956. szept. 26. 1. o.

²⁵ Földes István: Tudományos munka a decentralizálásról. Kornai János disszertációjának vitája. *Szabad Nép*, 1956. szept. 26. 4. o.

hiszem, ezt annyival inkább megtehették volna, mert a párt és a kormányzat részéről bizonyos biztatás feltétlenül észrevehető. Először is az összes vállalati kísérletek folytatásához kormányzati engedélyre van szükség és úgy tudom, hogy a pénzügyminisztérium, a tervhivatal és a minisztertanács ezeket az engedélyeket általában megadja. Másodsor, bizonyos biztatást és bátorítást kell kiolvasnunk Hegedüs elvtárs két beszédéből, az egyiket a júliusi központi vezetőségi ülésen mondta, nem a saját, hanem a Politikai Bizottság nevében, másodikat mint a kormány elnöke a kormány nevében a parlamentben.²⁶

Hegedüs elvtárs ebben a beszédben félreérthetetlenül kifejezésre juttatta, hogy bizonyos lényeges, jelentős változásokra a gazdasági vezetésben szükség van. Azt mondja, hogy a második ötéves terv előirányzatainak teljesítése, az irányelvekben kitűzött nagy feladatok feltételezik, hogy jelentős változtatást eszközöljünk a gazdasági vezetésben, de nemcsak ezt mondja, hanem pontosan kifejti, hogy mire gondol, hogy az irányító munkának, a tervezésnek objektív gazdasági törvényekre kell támaszkodnia, hogy dogmák és előítéletek nélkül legyünk képesek és merjük feltárni a társadalom és a gazdaság tényleges helyzetét és idejekorán ismerjük fel a fejlődés által előírt szükségleteket. Hangsúlyozza Hegedüs elvtárs a Politikai Bizottság nevében a Központi Vezetőség ülésén elmondott beszédében az értéktörvény szerepét és jelentőségét. Nem akarom ezt a beszédet részletesen ismertetni, de félreérthetetlen utalások vannak azoknak a kérdéseknek összességére, amelyek hazai és külföldi irodalmunkban felmerültek: „Hangsúlyozni kell az értéktörvény jelentős szerepét a mi viszonyaink közt is. Nagy károk származnának abból, ha terveinkben a gazdasági vezetés során nem számolnánk az értéktörvénnyel, ha nem számolnánk az értéktörvény létezésével, ha figyelmen kívül hagynók az értéktörvény követelményeit. Ezzel gátolnánk a szocialista építés menetét, lassítanánk a szocializmus gazdasági törvényeinek, hatásának kibontakozását. Ebből következik, hogy egyre tudatosabban kell alkalmazni az értéktörvényt és ezzel összefüggésben az anyagi érdekeltség elvét. A vezetés gyakorlati munkáját arra kell építeni, hogy fejlődésünket alapján a szocializmus törvényei szabják meg, de ezek kibontakozása nem áll ellentétben, sőt feltételezi az értéktörvény eddigénél helyesebb és nagyobb mértékű alkalmazását. Olyan mechanizmust kell kialakítani, amelynek segítségével az egyes dolgozók munkáját közvetlenül a népgazdasági terv céljai irányíthatják. Vajon nem mond-e ellent a helyesen alkalmazott anyagi érdekeltség elve a tervgazdálkodásnak, nem fékezi-e a tervek erejét, a tervutasítások kötelező végrehajtását?

²⁶ Hegedüs András beszámolója az MDP KV ülésén a második ötéves terv irányelvtervezetéről, *Szabad Nép*, 1956. júl. 21., továbbá: A kormány beszámolója az Országgyűlés előtt, *Szabad Nép*, 1956. júl. 31.

Ellenkezőleg, világosan kell látni, hogy a népgazdasági terv nem azért készül, hogy az önálló tervezés, gondolkozás és kezdeményezés gondját levegye a terv végrehajtóinak válláról.” Hozzá lehetne tenni, hogy Hegedüs elvtárs ezen beszéde és parlamenti beszéde némi fenntartásokkal élt, amennyiben azt mondja, hogy szembe kell szállni minden olyan nézettel, vagy azokkal a nézetekkel, melyek a tervezés teljes megszüntetését, az értéktörvény teljesen szabad érvényesülését hirdetik. Azt hiszem, Hegedüs elvtárs helyesen tette, amikor erről az oldalról elhatárolta magát, mert neki mint felelős államférfinak, aki a Politikai Bizottság, a magyar kormány nevében beszél, ki kell mondania azt, hogy itt nem az értéktörvény korlátlan érvényesüléséről és nem a tervgazdaság megszüntetéséről van szó, hanem valami egészen másról. Én azzal kapcsolatban mondom ezt el, hogy amennyiben a magyar közgazdászok bizonyos vitákat nem szerveztek, vagy bizonyos tanulmányokat nem írtak meg, az semmiképp sem vezethető vissza arra, hogy bárkinek, akár a XX. kongresszus óta, akár az előtt vagy különösen a júliusi párthatározat óta valami különös félnivalója lenne. Azt hiszem, hogy itt a magyar közgazdászok hibájáról és lemaradásáról lehet beszélni. A napokban olvastam egy ismert magyar író nyilatkozatát vagy írását. Elmondja, hogy nem nevezi meg, de az egyik magyar vezető államférfi vagy politikus megkérdezte tőle, hogy mit tekint a jelenlegi politika legnagyobb hibájának. Azt írja az író, hogy azt felelte: A szenvedélyesség hiányát. Amikor az új összeütközik a régivel, akkor nagyobb szenvedélyességet várna az új keresésében és támogatásában. Engem nem kérdezett meg senki, de ha megkérdezett volna, én ugyanezt felelném.

Valahogy hiányolom a forradalmi szenvedélyességet, a bolsevik szenvedélyességet, mert azok körében is, akik ezt helyesnek ismerik el, ezt már deklarálták vagy nyilvánosan vagy magánbeszélgetésben, amikor arról van szó, hogy lépünk tovább, ülünk le, beszéljük meg, írunk le, hadd feleljünk és vitatkozzunk szóban vagy írásban, akkor egy bizonyos szenvtelenség, közömbösség mutatkozik meg, néha olyan elvtársak részéről is, akik egyszer-másszor meglepően szenvedélyesek tudnak lenni, ha a réginek a védelméről van szó. (*Derültség.*) Hogy félreértés ne essék, nem azt kifogásolom, hogy a magyar közgazdászok körében vannak ilyen ingadozók, ilyen sem hús, sem hal, sem hideg, sem meleg, Istennek nem gyertya, ördögnek nem piszkafa, ilyen langyos, óvatos elemek, mert a langyosokat, ahogy a Biblia mondja, kiköpi az Úr az ő szájából és ez teljesen rendben is van. (*Derültség.*) Azt sem tartom nemzeti szerencsétlenségnek, hogy bizonyos új visszahúzó erők működnek, amelyeknél ez a harc talán nem is egészen helyes eszközökkel folyik. Úgy értem ezt, hogy az ember azt várná, hogy akik azt mondják, hogy csak a régi üdvözítő, tollat ragadnak és publikálják nyomtatásban elgondolásaikat. Ilyen lesipuskásokra gondolok, akik nyíltan nem lépnek fel a porondra vitákon vagy a sajtóban, nem cáfolnak, nem nyilatkoznak, hanem mindenféle módot és alkalmat keresnek, hogy denuncióljanak, azt mondják,

mindezek az elgondolások tulajdonképpen a szocializmus tagadását jelentik. Mondom, nem azt kifogásolom, ilyeneknek is kell lenni és az élet harc, tudomásul kell venni, de azt nem tartom helyesnek, hogy a többiek, akik nem tartoznak sem az első, sem a második kategóriába, már réges-rég nem szerveztek vitákat vagy nem publikáltak, úgyhogy az embernek pletykák és magánbeszélgetések révén kell megtudnia, hogy most egy-egy fontos magyar közgazdász valamilyen kérdésben milyen álláspontot foglal el, mivel érvel, de az elmúlt két év alatt nem volt mód rá, hogy leültünk volna és vitatkoztunk volna.

Félreértések elkerülése végett hangsúlyozom, és ezzel be is fejezem, hogy én szűk körű vitára gondolok, az elméleti közgazdászok 8-10-15-20 főből szervezett vitájára, amelyet egy ilyen nagyszámú hallgatóság jelenlétében megtartott vitáest, még ha holnapután délig tart is, nem tud minden tekintetben helyettesíteni. Természetesen én nem akarom a jelenlegi vita értékét lebecsülni távolról sem, és biztos vagyok abban, hogy a mai vita új tényeket, új szempontokat fog napfényre hozni, elő fogja segíteni a problémák tisztázását és talán bizonyos serkentést és buzdítást fog adni a közgazdaság-tudományok elméleti és gyakorlati művelőinek további kutatásokra, további tanulmányok készítésére és esetleg szervezett viták rendezésére. (*Taps.*)

STEHL GYÖRGY: Beszédemet az előadó elvtárs egyik utolsó mondatával kezdem, hogy nem akarja lebecsülni az előtte lévő publikumot, de helyesebbnek tartja, ha tíz fő tartja ezt a vitát. (*Derültség.*) Véleményem szerint eléggé lebecsült bennünket. A közgazdasági élet jelenlegi problémáiról nem szólt semmit, csak egyszerűen a történelmi háttérrel ismertette. Így a hozzászólók bizonyos nehézségekkel küzdenek, mert nem tudnak mihez szervesen kapcsolódni, hanem bővebb bevezetőt kell mondaniok, hogy témájukhoz eljussanak.

Az utóbbi időben igen sokat beszélnek nálunk a demokratizmusról, de sokkal kevesebbet a centralizmusról. Minisztériumainkra és eddigi irányító szerveinkre nagyon sok feladat hárul, mivel centralista rendszerben vezették társadalmunkat, ezeket a feladataikat a minisztériumok viszont elég rosszul látták el. Ha most elkezdjük azt, hogy demokratikusan a vállalatok kezébe adjuk át az üzemek irányítását és nem erősítjük meg a centrális elemeket, ebből még nagyobb káosz fog származni, mint eddig. Erről igen keveset lehet hallani a közgazdászoktól és a sajtóban is, mert vannak olyan elemek társadalmunkon belül, amelyeket igenis csak centrálisan, de az eddiginél sokkal jobb módon, magasabb színvonalon lehet megoldani. Egy ilyen problémát mondanék el, és ez a tájékoztatás kérdése. Nem arról a tájékoztatásról szeretnék beszélni, hanem a műszaki tájékoztatás kérdéséről. (*Derültség.*)

Igen sok helyen foglalkoznak nálunk az iparban tudományos kísérletekkel, mégis az a bökkenője a dolognak, hogy az egyes vállalatok nem tudnak arról,

hogy mi folyik másutt. Ezt valahonnan meg kellene tudniuk, de erre nincs szerv. Egyes üzemek gyártanak bizonyos cikkeket, mert a kereskedelem náluk megrendelte, más szervek pedig gyártják ugyanazt az Országos Tervhivatal vagy a minisztérium utasítására és máris előttünk áll bizonyos kettősség, amelyek közül az egyik a most feltörekvőt, a másik a még meglévőt tartalmazza. Éppen ezért javasolnám, hogy próbáljunk létrehozni egy olyan központi rendszert, amelynek éppen az a feladata, hogy egy államon, egy minisztériumon belül összehangolja a feladatokat és a problémákat (*Derültség.*), és egy esetleges kérdésben tájékoztatást ad, hogy valamivel hol foglalkoznak és ki tud erre segítséget adni. Lehet, hogy ez sok helyen nincs így, de a tervezőintézeteknél ez igen gyakran előfordul.

Egy másik kérdés, hogy bizonyos társadalmi pozíciókat miképpen használunk fel. A kapitalista társadalomban nagyjából adva van a kapitalista termelő üzem és az állami intézmény a különböző hivatalokkal együtt. Itt a kapitalista közepén foglal helyet: ismeri gyárának problémáit lefelé, ismeri az állam problémáit felfelé. Nagyon jól meg tudja ítélni mind a kettőt és össze tudja hangolni. Ezzel szemben nálunk hogyan áll a helyzet? Vannak minisztériumok, minisztériumi fórumok, amelyekről elmondhatjuk, hogy nem ismerik a dolgozókat, elvileg ismerniük kellene, de lefelé csak igen sok lépcsőn keresztül látják a dolgokat, ugyanakkor azoknak a kádereinknek, akik a középpozíciókban vannak, mint a vállalati igazgatók, főmérnökök, munkájuk nem teszi lehetővé, hogy az országos szinten való gondolkodásmódba befolyjanak. Véleményem szerint helyes lenne országosan valamilyen módon alulról vagy felülről (*Derültség.*), de mindenesetre helyesebb lenne alulról megválasztani ezeket az embereket és ezek segítségükkel összehangolni az államvezetési problémákat, hogy azt a jó kulcspozíciót, amelyet a kapitalista a maga rendjében elfoglal, töltsük be mi is, használjuk ki ezeket a lehetőségeket. (*Taps.*)

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Szólásra következik Nemes Tibor, utána Havas Péter a Kohó- és Gépipari Minisztériumból. Nagyon kérünk mindenkit arra, hogy mondanivalóját lehetőleg tíz percre korlátozza.

NEMES TIBOR: Ahogy Péter elvtárs a Statisztikai Hivatalban érezte, gazdálkodásunk módszerei és mechanizmusa körül baj van, úgy mi is, és azt hiszem, számos tervgazdász számos hivatalban és vállalatnál érezte az elmúlt esztendőkből, hogy ez a módszer, ahogy dolgozunk, nem öregbíti a tervgazdálkodás tekintélyét. Péter elvtárs cikkeiben néhány példát felsorolt, de nem lehet felsorolni mindazokat az eseteket, ahol ellentmondásba kerültek a tervmutatók a dolgozók érdekeivel, mert ha jól dolgoztak a népgazdaság érdekében, nem kaptak prémiumot, és ha nem jól dolgoztak, kaptak. Ezért mi, tervgazdászok azok közé tartoztunk, akik helyeselték, amikor a *Közgazdasági Szemlében* Péter elvtárs

vitaindító cikke megjelent, mert úgy éreztük, hogy ez alátámasztja azon törekvéseinket, amelyekért már régebben hadakoztunk felettes fórumainkkal a jelenlegi módszerek megváltoztatásáért. Péter elvtárs azt mondja, hogy ez már hatott a köztudatra. De nem hatott eléggé, mert amikor új módszereket javasolunk, akkor találkozunk hivatalokkal, amelyek még mindig ragaszkodnak a régi formulákhoz, dogmákhoz. Amikor mi például új tervezési módszereinkben a vállalati kapcsolatra akartunk bízni bizonyos árképzéseket, akkor nem elégedtek meg azzal, hogy ezt felülvizsgálja az Árhivatal, külön a Pénzügyminisztérium jóváhagyását is kérték az árakhoz. A hiányosságok érzéséből kiindulva tettük meg mi, bőr- és cipőipari dolgozók 1955 novemberében javaslatunkat a Péter elvtárs által idézett Duna Cipőgyár kísérletére. Ez a kísérlet általában úgy ismert, mint a vállalati önállóság kísérlete. Úgy vélem, hogy ez több annál, és nagyjában fel kívánta használni azokat az elveket, amelyeket Péter elvtárs cikkeiben kifejtett. Ebben a rendszerben, amelyet a Duna Cipőgyárban kísérletképpen megindítottunk, lecsökkentettük a mutatószámokat azokra a lényeges mutatókra, amelyek a tervarányok biztosításához szükségesek, kiküszöböltük azokat az ellentmondásokat, amelyek a létszám és a takarékoság, az önköltség és a rentabilitás között voltak, éves feladatot adtunk a vállalatnak, hogy perspektíva álljon előtte és nagy önállóságot biztosítunk neki, működjön a cél érdekében, a legjobb belátása szerint irányítsa, és ösztönöztük arra, hogy a fogyasztás igényét megkeresve műszaki fejlesztést hajtson végre és ezáltal növelje rentabilitását és jövedelmét.

Péter elvtársnak igaza van, hogy ennek a kísérletnek, mert csak egy vállalattal folyik, korlátai vannak, mert az iparágon belül a forgalmi kapcsolatokban bizonyos egyedi helyzete volt, és korlátokat tartalmazott azért, mert egyéb összefüggések nem támasztották alá a tervezés logikáját. Így meg kellett tartani az 1955-ös évben azt az árrendszert, amely általános volt az iparban. Most odáig jutottunk el meglehetősen hosszú út után, hogy 1957. január elsején az egész bőr- és cipőipar új tervezési és gazdálkodási rendszerre tér át, és koordinálták a feladatokat mind a bel-, mind a külkereskedelemmel. Ez a kísérlet tehát már az egész iparágot érinti és tisztázta a forgalmi kapcsolatokat az érdekelt szervekkel, új logikai alapon használva fel a kereslet és kínálat törvényét és az értéktörvényt, alakította ki árrendszerét és ennek alapján kísérreljük meg az új rendszert az iparágban.

Ezzel kapcsolatban két kérdésre szeretnék röviden kitérni. Az egyik a vállalati önállóság kérdése. Milyen önállóságról is van szó tulajdonképpen? Péter elvtársnak tökéletesen igaza van, hogy a szocialista gazdálkodásban nem törvény a készlethiány, azonban sajnálatos módon nagymértékben fennáll. Minél kisebbek azonban a készletek, annál inkább kell koordinálni azoknak felhasználását. Minél kisebbek az anyagkészletek és a készárúkészletek, annál kevésbé van módjuk az átvevő szerveknek, mint Péter elvtárs írta, jó előre megadni az igényeket, annál hisztérikusabb a termelés, tehát bizonyos fokig koordinálni kell az anyagellátást

és a termelés elosztását is, ami függvénye a mindenkori anyag- és készárukészleteknek. Ezen belül a vállalaton belül és vállalatok közti közvetlen kapcsolatnak kell kialakítania a szükségletek legjobb kielégítését.

A másik kérdés az árképzés módszere, amire röviden ki akarok térni. Egyetértünk és egyet kell érteni – úgy vélem – Péter elvtárs okfejtésével a kereslet és kínálat törvényének és az értéktörvény alkalmazásánál. De azt hiszem, bár a szöveg tartalmazza, nem eléggé fejti ki talán, hogy jelenlegi árrendszerünk, amely nem az értéktörvényre támaszkodik, nem ösztönzi vállalatainkat a műszaki fejlesztésre. Ha egy vállalat az adott termékénél az önköltségét csökkenti, akkor elismerjük, hogy ezzel a vállalat jövedelmét növeli, de ha ugyanezt a műszaki intézkedést a vállalat nem az adott termék önköltségének csökkentésére használja fel, hanem arra, hogy egy műszakilag tökéletesebb, illetve kelendőbb terméket állítson elő, akkor az önköltség plusz két százalék hasznával elvonják a vállalattól ezt a többletproduktót, ami a vállalati munka eredménye. Úgy vélem, hogy ha a kapitalizmusban az átlagos termelékenységi színvonalnál fejlettebb vállalat extraprofitban részesül, úgy a mi társadalmi rendszerünkben is annak a vállalatnak, amely az átlagos termelékenységi szintnél fejlettebb, külön nyereségben kell részesülnie. Mi ezt rendszerünkben érvényesítettük és ilyen módon alakítjuk ki árainkat, az eddigi kötött árrendszertől eltérően, és úgy véljük, hogy ez nagymértékű emelője lesz a gazdaságosság fokozásának és nagymértékű különbözetet hoz majd a termelt érték és a relatív ráfordítás között. Ezáltal lehet majd olyan megtakarításokat végrehajtani a népgazdaságban, amely szervezeten lehetővé teszi az árleszállítást és bizonyos idő múlva az új árskálát, ahol az egyiknél több a haszon, a másiknál kevesebb, ahol a kevesebb haszon mutatja, hogy a vállalat elmaradt technikát alkalmaz, áruja kevésbé kelendő, a másik fejlettebbet és megmutatja az irányt, amely felé az iparnak haladnia kell.

Péter elvtárs záró szavaiban megemlítette, hogy nem elég az egyes kísérletek mennyiségét fokozni, hanem koordinálni kell a munkát. Kétségtelen, hogy ha csak egy iparág igyekszik logikai sorrendben megoldani az ár, forgalmi kapcsolatok és tervezés, gazdálkodás kérdését, de ugyanennek tükörképét nem mutatja a kül- és belkereskedelem, akkor nem kapunk a kísérletről hűséges képet. Idő híján nem akarok példákat felsorolni az ilyen torzulásokra, de nekem is az a véleményem, hogy nagyobb forradalmi lendülettel kell ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, hogy általánosítva legyen megvalósítható, mert úgy véljük, hogy előrehaladásunk egyik legalapvetőbb forrása, mozgatója lesz. *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Napirenden kívüli felszólalást szeretnék bejelenteni, Kuczka Péter költő, a Petőfi Kör vezetőségének tagja szeretne napirenden kívül néhány szót szólni, utána Havas Péter elvtárs. *(Élénk, hosszan tartó taps.)*

KUCZKA PÉTER: Kedves Barátaim! Az *Életképekről* szeretnék néhány szót szólni. November elsején akarjuk megjelentetni a lap első számát, azután havonta kétszer számonkint három forintért. Sok nehézségünk van, kevés a pénzünk és kevés a papírunk. A legegyszerűbb nehézségeink közül mondok el kettőt. Az egyik, egy induló lapnak előfizetéseket kell gyűjteni. A posta az előfizetés-gyűjtést úgy vállalja, bevett szokás szerint, hogy egy előfizetőért tíz forintot kér. Nekünk erre nincs pénzünk, ebben a pillanatban arra sincs, hogy plakátot tudjunk csináltatni, nincs pénzünk arra, hogy a postának előfizetőnként tíz forintot adhasunk. De a pénzünk arra sem elég, hogy a szerkesztőségben tördelőszerkesztő legyen. Ezt ugyan meg tudjuk oldani és meg is oldjuk, mert társadalmi munkában vállalták jó néhányan, hogy eljönnek tördelni a lapot. (*Taps.*) Nem akarok panaszkodni, mert van ugyan ok a panaszra, de az öröme több az ok. Több azért, mert nagy mennyiségben vannak nálam levelek, amelyek az *Életképeket* kérik és követelik, több az ok az öröme azért, mert érezzük a társadalom kívánságát és szeretetét. Van öröme ok, mert például Domján, a kitűnő fametsző²⁷ az első szám címlapjára – bocsánat a kifejezésért – ingyen adja egy még kiadatlan metszetét. (*Taps.*) Gépírónők jelentkeztek, hogy társadalmi munkában gépelnek. Nem akarom folytatni, van öröme ok.

Kérni szeretnék valamit. Azt szeretném kérni, barátaim, hogy gyűjtsetek előfizetőket. (*Élénk taps.*) A legszívesebben azt mondanám, hogy itt van az előfizetési ív, de arra sincs pénzünk. (*Derültség.*) Ahogy jöttünk ide, azt mondta egy barátom, hogy Vörösmartyék lapjára is vonalazott papíron gyűjtöttek előfizetőket, meg tudjuk csinálni pecsét nélkül is. De még vonalozásra sincs szükség, elég ha egy cédulára felírja a nevét és a címét az, aki megrendeli, ezt a papírt elküldi az Írószövetségnek címezve az *Életképek* címen, hogy a csekkeket ki tudjuk küldeni. (*Felkiáltások: Kérjük a csekk számát!*) Honnan mondjam a csekkszámra számát, még nem tudom. (*Derültség.*) Ezt kérem tőletek, barátaim, és én igényesen kérem, ha úgy kérem, hogy ne csak itt most, hanem az ismerőseiteket és a barátaitokat is kérjétek, ha kedvük van, hogy fizessenek elő a mi lapunkra. A borítékra a következőt kell írni: *Életképek, Magyar Írók Szövetsége* leveleivel, Budapest, VI. Gorkij fasor 10. Ez az egész bejelenteni valóm, köszönöm, hogy meghallgatták. (*Élénk taps.*)

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Ha nem is a gazdasági vezetés problémáiról, de mindenesetre pénzügyi problémákról volt szó, és ilyen értelemben valamilyest kapcsolódott a témához.

²⁷ Domján József (1907–?), fametsző, grafikus, Kossuth-díjas, 1956 után az USA-ba emigrált.

HAVAS PÉTER: Kedves elvtársak! Péter elvtárs bevezető előadása ugyan szenvedélyes vitára szólított fel néhány közgazdászt, de a vita alapját nem adta meg, a felmerülő problémákat – szerintem is helyesen – itt nem ismertette. Gondolom, hogy a szenvedélyes vita csak valamiféle téma körül alakulhat ki, amelyben az álláspontok megoszlanak. Inkább arról beszélt, hogy miért nem vitatkoznak és milyen módon lehetne vitatkozni. Itt csak azt a javaslatot tette meg, hogy 10-15 közgazdásznak össze kellene ülnie és valamilyen központi koncepciót kidolgozni. Abban egyet is értek, hogy a felsorolt művek szinte valamennyi variánsát tükrözik azoknak a lehetőségeknek, amelyek révén mai állapotunkból előre lehet lépni az értéktörvény nem korlátolt, hanem korlátozott alkalmazásának irányába. Azt hiszem, hogy ennek a 10-15 közgazdásznak is termékeny talajt adna a vitához, ha a többi között egy ilyen plénum is egy-egy felvetett, alapvető javaslat körül vitatkoznék. Én erre nemigen merek vállalkozni, egy-két dolgot szeretnék csupán felvetni. Azért előljáróban még hozzá szeretném tenni azt, hogy ahogy én tudom, a gazdasági vezetés köreiben is igen nagy az elégedetlenség amiatt, hogy a decentralizáció munkáját nem elsősorban a decentralizáció megszervezésén kezdték el, tehát valamiféle elég határozott irányvonal meghúzásával. Minden gazdasági szerv maga kezdte elgondolni a népgazdaság mechanizmusainak átszervezését. Eerre célzott Péter elvtárs, amikor azt mondta, hogy nem kellő hozzáértéssel nyúltunk ehhez a kérdéshez. Úgy gondolom, hogy a mai körülmények között elég hozzáértéssel nehéz is lenne a gazdasági szervekhez hozzányúlni. Egyetértek tehát azzal, hogy az az elégedetlenség nem valami megalapozott, mert nem a kormánynak vagy talán más szervnek kellene ilyen központi koncepciót megadnia, hanem néhány neves közgazdász közös nyilatkozatának vagy véleményének, ami felett persze lehet vitatkozni, de mégis – kénytelen vagyok sajnos erre hivatkozni –, amint nálunk szokásos, a dolgok megindulásához kell valami tekintélyi alap. Amíg ki nem mondta valami megfelelő tekintély azt, hogy ebben az irányban lehet menni, addig az emberek eretnokségnek hiszik a legcsekélyebb dolog felvetését is és ebben a vonatkozásban van rengeteg visszahúzó erő. Ezek egynémelyikéről beszélt Péter elvtárs is, ezekből megemlítek néhányat, ami még ma is visszahúzó erő.

Az egyik az, hogy nagyon sokan hangsúlyozottan egyszerűsítésről beszélnek és nem a gazdasági vezetés módszereinek gyökeresebb megjavításáról. Ez nemcsak szavakban jelentkezik, hanem olyan irányú javaslatok indokolás nélküli visszautasításában, ami nem egyszerűen azt jelenti, hogy két táblázat helyett egyet kell csinálni, mert azt nagyon szívesen fogadják, hanem a vezetés, az irányítás módszereinek megváltoztatására vonatkoznak.

Miből fakadnak ezek? Egyrészt abból, hogy sokan úgy gondolják, hogy a jelenlegi gazdasági mechanizmus kisebb-nagyobb hibákat ugyan okoz, de azért alapvetően rendet és összhangot tart fenn a népgazdaságban és aki a vállalatok

közötti valamiféle szabadabb kapcsolatokra, a gondolatok szabadabb kibontakozására gondol, tulajdonképpen kisebb vagy nagyobb mértékben anarchiát akar ebbe a rendbe belecsempészni. Ez az egyik álláspont. Nem elvétve találkozunk ilyenekkel, akik kisebb-nagyobb szenvedélyességgel felvetünk néhány ilyen kérdést.

A másik az, amire Péter elvtárs is célzott, hogy bizonyos embereknek mentelmi joguk van olyan irányban, hogy mentesítve érzik magukat a bizonyítás kötelezettségétől azok, akik a jelenleg fennálló gazdasági mechanizmusokat védik. Ezek nem tartoznak igazukat bizonyítani, egynéhány példa vagy általános érv elért eredményeinkről elégséges nekik ahhoz, hogy bizonyítottnak véljék, hogy a jelenlegi rendszer helyes. Ez a tudományos vagy valamelyest is tudományos vitában elfogadhatatlan módszer. Ezt néhány tekintélyes elvtársnak kellene visszatartatni ahhoz, hogy az a mi szokásaink szerint általában közszellemmé válják.

Célzás történt itt arra, hogy ma már semmi ok arra, hogy valaki is féljen kifejtetni álláspontját, hiszen erre rengeteg biztatás hangzott el, méghozzá olyan személyek részéről, akik a biztatás megadására tényleg jogosult személyek. Így, gondolom, nem lehet e tekintetben lebecsülni azt az utat, ami mögöttünk van. Az emberek nehezen fejtik ki a véleményüket, ha bárki szemükre vetheti, hogy lebecsülik eddig elért fejlődésünket, nem értékelik a tervgazdálkodás egyedüli lehetőségét, amely egyesek szerint mai tervgazdálkodási formáinkban egyenesen megtestesül és semmiféle bizonyító erő ehhez nem kell, a legnagyobb nyilvánosságot adják ennek a véleménynek. Nem az a hiba, hogy nyilvánosságot adnak, de köztudomású, hogy például ha valakit a *Szabad Nép* szerkesztőségi cikkben megbírálnak, az többek között nem tartozik a kellemes dolgok közé, és ez a múlt maradványa.

Mégis vannak gazdasági problémák, amelyek körül vitát kellene folytatni, ezek közül csak kettőt vetek fel. Az egyik kérdés tekintetében nem megyek olyan messzire, hogy az értéktörvény alkalmazásának mértékét vitatom, csupán a folyamatosság első lépéseiként gondolom felvetni, hogy egyre több lépést kellene tenni abban az irányban, hogy ne tekintse mindenki az államot fejőstehénnek. Gondolok itt a beruházásokra. A legelvetemültebb embereknek tartják azokat, akik el tudják képzelni azt, hogy a vállalatok központi utasítás és ingyenes fedezet nélkül sokkal nagyobb mértékben saját erejükből dolgozhassanak. Ez nem új, ennek rengeteg variánsa található az összes felsorolt cikkekben. Ez persze messze vezet, de például itt vannak a felújítások, ahol tudvalevőleg már sokkal nehezebb megítélniök a központi szerveknek, hogy mi kell, mennyi kell és mire kell. Miért nem lehet ezt önállóan végezni, miért kell befizetniök a vállalatoknak a leírt összeget, hogy ennek egy részét, egészét vagy annál többet egy központi megfontolás alapján visszautaljanak számukra. Ennek következménye az, hogy mindenki többet kér, ha másért nem, azért, mert gondolja, hogy lefaragnak belőle. Arra gondolok, hogy az elvi, távolabbra menő viták mellett az első lépésekre

kellene a legnagyobb hangsúlyt helyezni, amelyek könnyen megvalósíthatók, nehezen utasíthatók vissza olyan érvekkel, hogy nincs elég anyagkészletünk, ami kétségtelenül fenn is áll. Abba az irányba kell hatni, hogy a vállalatok kezdjenek a saját lábukon állni és ne az állam lábán.

A másik kérdés a prémium problémája. A legtöbb cikk azt veti fel, hogy a nyereség növelésében legyenek érdekeltek a vállalatok és többé-kevésbé azt, hogy a prémiumot abból kapják. Azt kevesebben vetik fel, hogy így a gazdasági tervezés lehetősége szinte megszűnik, mert ma a terven alapszik a premizálás, az önköltségi vagy a nyereségterv teljesítésén. Ha a terven felül gazdasági eredményt érnek el, az után jár bizonyos összeg a vállalatok kollektívája egy részének. Ez a helyzet magában hordja azt a természetes törvényszerűséget, hogy senki sem akar tervezni, összhangot teremteni, hanem lehetőség szerint a kedvező prémium-alapot akarja megteremteni. Nem hiszem, hogy eltúloznám a prémium jelentőségét, ha azt mondanám, hogy a gazdasági tervezésben a vállalatoknál, az ipari igazgatóságoknál vagy a minisztériumnál a prémium előre látott összege legalább 70 százalékban dominál és csak 30 százalékban a gazdasági meggondolás. (*Péter György: Ezt nem értettem!*) A tervezésnél dominál az, hogy a terv alapján mennyi prémium jár és csak legfeljebb 20-30 százalékban érv az, hogy a gazdasági követelmények mit tesznek szükségessé. Ezt azért mondtam el, mert az a véleményem, hogy nem túlzok, ha azt mondom, hogy az egész gazdasági tervezésünket lehetetlenné teszi a jelenlegi prémiumrendszer, nemcsak azért, mert mennyiségi termelésre irányul, hanem azért, mert egyáltalán a terv alapján áll és nem a vállalat gazdaságosságának abszolút fejlődése alapján. Kísérletképpen három vállalatnál megpróbáltuk az utóbbit bevezetni, de egyelőre még nem tudok az eredményekről beszámolni. Mint Péter elvtárs mondta, ezek a kísérletek általában nagyon sántítanak. Nemcsak azért, mert egyszerűen rövid az idő, hanem azért, mert nem lehet úgy, mint egy fizikai kísérletnél, megteremteni a társadalomban a külső hatásokat. Ebben teljesen egyetértek Péter elvtárral, úgyhogy ezeknek a kísérleteknek értékelhetősége enyhén szólva kétséges.

Első kérdésként a közvetlen anyagi érdekeltséget kellene felvetni a vita szenvedélyességével és erejével, arra koncentrálva, hogy 1957 januárjától ilyen általános vagy nagy részben bevezethető gazdasági intézkedéseket lehetne tenni, mert nagy veszély van arra, hogy az általános elvek kialakításánál, a mechanizmus távolabbi átalakításánál az idő nagyon elhúzódik és alig-alig vannak olyanok, akik ilyen lépéseket akarnak tenni. A magam részéről elég szenvedélyes leszek, mihelyt valami témáról kell vitatkozni. (*Taps.*)

SÁNDOR ANDRÁS: Kedves Barátaim! Először szurkoltam, hogy ennyi közgazdasági szakember előtt író létemre hogyan avatkozzak be a dolgokba. Önkéntelen felvetődött bennem a kérdés, hogy mit ér az ember, ha író, de Kuczka

Péter barátom felszólalása felbátorított. Azt hiszem, megvan köztünk az összhang és a kapcsolat. Mentségem legyen az, hogy hat esztendeje élek egy nagy építkezés közepette a Duna mentén. Ez az épülő város úgy sűríti magába gazdasági és társadalmi rendünk jellegzetességeit, mint egy mesterséges molekula. Kár, hogy Havas Péter elvtárs előttem szólalt fel, lehet, hogy reagált volna egy sor kérdésre, amit itt fel szeretnék vetni.

A szocialista gazdasági vezetés kérdései nálunk ebben a pillanatban összefonódott drótfonadéknak látszanak. Nem is csodálkozom rajta, hogy így van, mert végeredményben először nyúltunk hozzá és nem valószínű, hogy az első kísérlet mindjárt sikerül is. Sajnos, egyesek úgy tettek nálunk, mint az a kohómérnök, aki nem tudja, hogy savas és bázikus kemence van a világon és mindkettőre ugyanezt az eljárást alkalmazza, vagy mint az az orvos, aki egyféle orvosságot ad a magas és az alacsony vérnyomású betegnek. Itt közelebbről az 1917-es orosz és a mai magyar gazdasági viszonyok közti különbségre gondolok. A mai gazdasági vezetésünkre az jellemző, amit egy igazgató mondott egyszer nálunk a Vasműben: ahhoz, hogy az embert becsukják, a legbiztosabb, ha minden rendeletet végrehajt. (*Derültség és taps.*) A paradoxon megállja a helyét, mivel a vezetésnek primitív centralizációja, a részletekig menő központi irányítás megbénítja a gazdasági életet és annyi ellentmondást szül, hogy a politikailag felelőssé tett igazgató állandó rettegésben él. A dolgok velejére térek: nem oldhat meg semmit, ha csupán centralizmusról és decentralizációról vitatkozunk, a konstrukciókat kell megvizsgálni és ha kell, átépítenünk ahhoz, hogy segítsünk. Ez egyébként egyáltalán nem szégyen, mert az vesse ránk az első követ, aki kísérletezés közben mindjárt az elsőre megtalálja, amit keresett. Dőreség volt az a tanítás, hogy a Szovjetunió mindent kikísérletezett előttünk, nekünk már csak utána kell csinálnunk. A nemzetek mind külön egyéniségek és a szocializmust mindegyiknek külön kell megszabnia magának. Az októberi forradalommal szerintem egy hatalmas kísérletsorozat kezdődött a világban és még ki tudja meddig fog tartani. A szocializmus életre hívásában kétségtelenül több a tudatos elem, mint az eddigi társadalmi rendszerek kialakulásában, de azért ez nem egy-két ötéves terv kérdése.

Hol van a hiba a mi konstrukciónkban? Szerintem ott, hogy nálunk – amint hallom, Kornai elvtárs is ilyesmiről írt disszertációjában – két különböző dolog keveredett össze: az állami igazgatás és a gazdasági élet. Ha gyümölcsre tejet innánk és ezt még megtetéznenk egy fél liter borral, éppen ilyen belső háborúság támadna. Az államigazgatásnak éppúgy megvannak a maga saját törvényei, mint a gazdasági életnek, nem lehet az egyiknek a törvényeit a másakra rákényszeríteni. Ha az állami igazgatás törvényei elfoglalják a gazdasági élet törvényeinek helyét, önkényesen beleavatkoznak a gazdasági és társadalmi folyamatokba, ezzel olyan zavart okoznak a társadalmi élet szerkezetében, mintha egy bonyolult

gépezetbe szög vagy csavar esne és ott akaratlanul tör és zúz. A gazdasági irányítás ilyenformán lassankint elválik a gazdasági élet folyamataitól, független lesz tőle és ily módon véglegesen kettéválk az útjuk. A gazdasági törvények utat törnek maguknak, akár a gőz vagy a gázok, vagy a folyamok és az államigazgatás erőszakoskodásai közben hasznot hajtó erők helyett pusztító áramlássá válnak, új és vad medreket mosnak ki, sok mindent elsepernek, ami útjukba kerül, görcsösen igyekeznek érvényt szerezni a saját elképzeléseiknek, holott tehetetlenek az áradattal szemben. Senki sem kezdhet folyószabályozást úgy, hogy nem ismeri vagy önkényesen akarja megszabni a folyó folyási irányát. A sztálinisták összetévesztették a gazdasági élet objektív folyamatait, mint ez a *Szabad Nép* egyik cikkében megjelent, automatizmusait és mechanizmusait a kapitalista piac anarchiájával és azt hitték, hogy az a szocializmus, ha a természeti törvényeket önkényes rendeletekkel helyettesítjük. Csakhogy a természetet, ahogy hirdették és az emberi természetet sem lehet olyan értelemben megváltoztatni, hogy az emberi szervezet ne követelje a felhasznált kalória pótlását és hogy az élet a maga biológiai körülményei között ne törekedjék mindig kedvezőbb feltételekre. Az államapparátus ilyenformán gazdasági funkciókat kapott és ez teremtette meg a sajátságos bürokratizmust, amitől mindig minden nagy gondolkodó, aki éles szemmel tudta követni a szocializmus útját, annyira óvott.

Megtehetném, hogy a groteszk példák halmazát soroljam fel a katonás szervezettű közgazdaság tarthatatlanságának bizonyítására. (*Élénk taps.*) Nem hiszem azonban, hogy érdemes lenne hosszas érveléssel rabolnom el másoktól a drága időt. Gondolom, mindenki ismeri a rovatok módszerét, az év végén vagonszámra vásárolt ceruzákat és radírgumikat, a saját ellentétébe átcsapott tervszerűséget, a minisztériumok hatásköri zavarait, az ellenőrzés anomáliáit, a túlszervezettséget és egyáltalán azt az anarchiát, amely a látszólagos szervezettség mögött pusztít. Hogy csak egy példát mondjak, itt van a termelés egyenletességében mutatkozó anarchia, zavar. Hogyan lehetséges, hogy az év végére, sőt már a harmadik negyedben fogytán van az anyag, nincs elég szén, nincs koksz, nincs ócskavas, ami az év elején még volt, azután lassítani kell a termelés ütemét, mint nálunk is jelenleg és a kapacitást csak félig lehet kihasználni. Viszont a látszatát is szeretném elkerülni annak, hogy bárki azt higgye, hogy ezt az anarchiát megunván, szeretném viszontlátni a kapitalista anarchiát, mert a szektás hajlandóságúak között vannak olyanok, akik ezt felteszik. Ezeket biztosítani szeretném, hogy valamennyien a szocialista gazdaság legjobb konstrukcióját keressük éppen a kapitalista gazdaság restaurációjának veszélyével szemben, mert ha mi nem találjuk meg a célhoz vezető utat, a növekvő feszültség következtében esetleg robbanhat, és a gazdasági erők vakon csapkodó elemei nagy bajt okozhatnak. Nem arról van szó, hogy szabadon eresszük az értéktörvényt, mint a kapitalizmusban, azután a Jóisten majd csak eligazítja valahogyan, elvégre ha a termé-

szetben jó a darwini törvény, jó lesz a társadalomban is. Így ahhoz a kutyához lennénk hasonlóak, amely maga körül forog, hogy a farkát el tudja kapni. Egyszerűen arról van szó, hogy a szocialista demokrácia áramkörébe kapcsoljuk bele a gazdasági életet is, elvéve az államapparátustól az illetéktelen gazdasági funkciókat, a gazdasági életet magukra a termelőkre bízva, akik közvetlenül érezvén az áramlásokat és a sodrást, szocialista módon, kollektíven maguk alkalmazzák magukra a gazdasági élet törvényeit. Az igazgatás és a termelés ne folyják egybe, hanem egészítse ki egymást; közelebbről és gyakorlatilag: nincs szükség például annyi minisztériumra. (*Taps.*) Véleményem szerint mindössze iparügyi, földművelésügyi, kereskedelmi és pénzügyminisztériumra van szükség, ez elég a gazdasági élet igazgatásához, a többit végezzék el maguk a termelők valami módon. (*Tánczos Gábor: A miniszterekre nincs javaslat? És hogy milyen osztályok legyenek?*) (*Derültség.*) Nem személyekről beszélek, ezt ne keverjük bele. Demokratikusan választott ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági önkormányzatok alkossanak az iparágakat összefogó csúcsszerveket, amelyek magukból az iparágak képviselőiből állanak és ez a testület válassza azután meg a maga elnökét, esetleg az államigazgatással, a kormánnyal egyetértésben. Egy-egy ilyen elnök vegyen részt a minisztertanácson, és töltsse be a miniszter szerepét. (*Derültség.*) Ezeknek az önkormányzatoknak, igazgatási apparátusának nem kell többnek lenni 30-50 embernél, tehát egyszerűen annál a legszükségesebb adminisztrációnál, amely az egyes iparágak összefogásához szükséges. Így tehát, hogy a saját portámon maradjak, a kohászat csúciszervét, önkormányzatát Diósgyőr, Ózd, Sztálinváros, Lőrinc és Borsodnádásd igazgatói és főmérnökei és egyéb képviselői alkotnák, megválasztván a maguk elnökét. Ezzel szemben megszűnnek az az öt nagy létszámú hivatal, amelyek jelenleg ezeket az üzemeket irányítják és ellenőrzik. Az Iparügyi Minisztérium összefogná és koordinálná az összes iparágakat. Más alakja van egy épületnek, ha alulról épül fel, mint ha felülről. (*Élénk derültség és taps.*)

Félreértések elkerülése végett, nem a jugoszláv rendszer másolását kívánom, hanem ezeknek az alapelveknek magyar földön, a mi viszonyaink közötti megvalósítását. A részletes kidolgozás még hátravan és éppen ez lenne a közigazgatás és a gazdasági szakemberek feladata. (*Élénk taps.*)

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Két javaslat érkezett. Az egyik komolyan tekinthető: a termen kívül állók javasolják, hogy azok az elvtársak, akik előttük állanak, itt az asztal előtt, menjenek feljebb a teremben. A másik indítványtevő nem gondolja komolyan javaslatát, de demokratikus kötelességem bejelenteni. Az a javaslat hangzott el, hogy Sándor elvtárs hozzászólása után Nagy Tamás elvtárs saját verseiből adjon elő. (*Hosszan tartó derültség és taps.*)